

- A javasolt országos könyvtári program készítői szerint 10 éven belül ez a központ a cikkmásolatok iránti igényeket döntő részben ki tudja elégíteni;
  - a BLL becslése szerint az Egyesült Királyság könyvtárközi kölcsönzési forgalmának háromnegyedét bonyolítja le, s ennek 83 %-át raktárról.
- A fentiek alapján aligha lehet vitás, hogy elkerülhetetlen egy országos kölcsönző központ létrehozása.

Copyright

A kiadók és szerzői jogvédők ellenőrzése az állománygyarapítási munkamegosztással szemben szintén ezen az uton volna leküzdhető. Anglia lehetővé tette a könyvtárak bizonyos mértékű korlátozott másolási tevékenységét a szerzői jogot szabályozó törvény módosításával. A könyvtárak a legszükségesebb könyveket és folyóiratokat továbbra is megvásárolják. Megalapozatlan a kiadóknak az a reménye, hogy a könyvtárközi kölcsönzés és a reprográfia akadályozása esetén a könyvtárak többet fordítanak beszerzésre: ettől nem lesz több pénzük. Valószínű, hogy néhány kiadó jelentős veszteségeket szenved, néhány folyóirat megszűnik. Ez önmagában sem volna baj. A tudományt ettől nem érné veszteség, s az a gyakorlat, hogy a kiadói tevékenységet a könyvtárak költségvetésének emelésével támogatják, nem maradhat fenn.

A könyvtár- és a tájékoztatástudomány oktatása és a tudományos kutatás

B. C. VICKERY

A szerző Academic research in library and information studies c. cikkét (Journal of Librarianship, 7. Vol. 1975. 5.no. 153-160.p. Bibliogr. 12 tétel) PÁLVÖLGYI Endre tömörítette.

Az elmúlt évtizedek során a könyvtár- és tájékoztatástudományi ismeretek meghonosodtak az egyetemeken és főiskolákon, olyan szaktárgyakká lettek, amelyekből magasabb tudományos fokozatot (magiszteri, baccalaureusi) egyaránt lehet szerezni. A tudományos rang elnyerésének következményeként megnőtt azoknak a nappali és esti hallgatóknak a száma, akik doktori címet kívánnak szerezni a könyvtár- és tájékoztatástudományi karokon. Ez azt jelenti, hogy elérkezett az ideje annak, hogy fokozottabb figyelmet fordítsunk az e témákban folyó tudományos kutatómunkára, meghatározzuk a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges kutatások jellemző sajátosságait, meghatározó jegyeit, a benyújtott értekezések és tézisek minősítésének kritériumait.

Könyvtári és tájékoztatási tanulmányok

Az első megválaszolendő kérdés: melyek azok a könyvtár- és tájékoztatástudományi tantárgyak, amelyek keretében tudományos kutatómunka folyhat? E tárgyak gyakorlati jellegűek, arra tanítják meg a hallgatókat, hogyan vehetnek részt a könyvtári és tájékoztató munkában. Az oktatás tartalma tehát szoros kapcsolatban áll a

gyakorlati tevékenységgel. Erősen eltérőek a nézetek arról, mi tartozik, ill. minek kellene beletartoznia e tevékenységek körébe, és hogy mely tárgyak elsajátítása szükséges ehhez.

A könyvtári és tájékoztató szolgálat az emberi kommunikáció egyik formája, közbülső helyet foglal el a személyes kommunikáció (beszélgetés, levelezés) és a tömegkommunikáció (ujság, rádió, mozi, plakát) között. A szolgálatban dolgozóknak e két rokon terület főbb jellemzőivel kell tisztában lenniük. A szolgálat középpontjában a dokumentumok állnak: a rögzített kommunikáció valamennyi formája, akár nyelvi, zenei, számokból álló, vagy egyéb. Az előállított vagy lemásolt dokumentumok használat számára történő közvetítése az elsődleges feladat. A "közvetítés" négy alapvető funkciót foglal magába: a dokumentumok elemzését, tárolását, visszakeresését és szétosztását. Ez az alábbi szakterületek ismeretét feltételezi:

a) valamennyi dokumentumtípus jellegzetességei, jelrendszerek, használt kódok vagy "nyelvek", fizikai megjelenési formák, eszközök, funkcionális formák (pl. irodalmi műfajok), tartalmi sajátosságok;

b) a közvetítő tevékenység főbb formáinak (elemzés, tárolás, visszakeresés, szétosztás) elvei, eljárásai és technológiái;

c) a dokumentumok előállításának és másolásának jellemző sajátosságai, módszerei, könyvkereskedelem;

d) a dokumentumok használatának jellemzői;

e) kommunikációs szokások, a felhasználók egyes társadalmi csoportjainak információs, oktatási, művelődési és szórakozási igényei és tevékenysége;

f) a közvetítő folyamat vagy rendszer strukturája, alkotórészeinek kölcsönhatása, szervezete, igazgatása, adminisztrációja, elemzése, tervezése, a munka értékelése és költségkihatásai.

Tájékoztatótudomány

Mindezek nélkülözhetetlen gyakorlati ismeretek, önmagukban azonban nem tekintendők "tudomány"-nak. Megtalálható bennük tudományos vizsgálódásokból származó számos felismerés, a "tájékoztatótudomány"-nak azonban tul kell lépnie a deskriptív megállapításokon, és arra kell törekednie, hogy olyan alapelveket állapítson meg és olyan teóriát dolgozzon ki, amelyre a könyvtári és tájékoztató rendszereket és szolgáltatásokat, mint alapra, rá lehet építeni.

A "tájékoztatótudomány" pontos tartalma ma még nem határozható meg egyértelműen, mivel tul embrionális fejlettségi fokon áll, jelentős határterületi problémák várnak megoldásra. Bármelyik természeti jelenség tájékoztatósi vonatkozásai éppoly fontosak, mint anyagi és energia-vonatkozásai. Ebben az értelemben a tájékoztatótudomány univerzális, egyetemes kiterjedésű. Ha leszűkítjük az embertől származó jelekre, jelzésekre, akkor az emberi kommunikációra korlátozódik. Tovább szűkítve a kommunikáció rögzített formáira, elérkezünk a könyvtári és tájékoztató tevékenységhez.

A fentiek értelmében a tájékoztatótudomány a vizsgált területen belül előforduló összes üzenetformákkal foglalkozik. Az üzenetek között különbség tehető aszerint, hogy tájékoztató, oktató, szórakoztató, meggyőző stb. jellegű. Ennek megfelelően a tájékoztatótudomány az informatív jellegű kommunikáció tanulmányozására korlátozható, míg a könyvtári és tájékoztató tevékenység kiterjed az oktató-tanító, a propagandisztikus és a szórakoztató dokumentumokra is.

A tájékoztatástudomány tartalma attól függ, melyik kommunikációs modellt fogadjuk el az adott tudományterületen érvényesnek, egyelőre azonban még nem rendelkezünk elfogadható modellel. Az emberi kommunikáció a következőképp tagolható: "ki - mit mond - milyen csatorna segítségével - kinek - milyen hatással", vagy másképp kifejezve: forrás, üzenet, csatorna, ill. eszköz, felvevő, válasz. FAIRTHORNE az informatív kommunikáció modelljét hat elemből építette fel: forrás, üzenet, megjelölés (pl. tárgy, téma), kód, csatorna és rendeltetés (felvevő). KOCHEN az elemek számát háromra csökkentette: személyek (források, felvevők és közvetítők), dokumentumok és tárgyak (témák). Van olyan modell, amelyik az elemi funkcionális folyamatok (előállítás, másolás, elemzés stb.) sorából indul ki.

Bármelyik elemsort választjuk, a tájékoztatástudomány feladata mindenkor az, hogy tételeket, feltevéseket dolgozzon ki az elemek között fennálló kvalitatív és kvantitatív kölcsönhatásokra vonatkozóan, majd hipotéziseket állítson fel és vizsgáljon meg e kapcsolatok okának megmagyarázására és értelmezésére, végül pedig eljusson egy olyan posztulátum-rendszerhez ill. deduktív hierarchiához, amelyben bizonyos tételek axiómáknak tekinthetők, és amelyekből a rendszer többi része levezethető. Ettől még távol vagyunk, de az összefüggésekről bizonyos feltevések, tételek már rendelkezésre állnak, habár egyelőre mindenféle magyarázó teória nélkül.

Ezek a rendelkezésre álló tételek a felvevők kommunikációs tevékenysége (a keresés volumene, a keresés célja, a keresett üzenet típusa, a használt csatorna típusa) és e tevékenységek környezetének ill. konkrét munkájának természete közötti kölcsönhatásokkal foglalkoznak.

A funkcionális folyamatok (írás, kiadás, beszerzés, tárolás, lelőhelymeghatározás, elemzés, keresés, olvasás) sorozatával kapcsolatos változók kölcsönhatásának tanulmányozása gyümölcsöző feltáró munkának ígérkezik. A Fairthorne- vagy a Kochen-féle modellekből kiindulva az alábbi tételek (feltevések) és kvantitatív funkciók vizsgálhatók: a dokumentumok közötti kölcsönhatások (idézetek formájában nyilvánulnak meg), dokumentumok és témák kölcsönhatása (azonos témáról szóló cikkek folyóiratok egész sorában), személyek közötti kölcsönhatások (rejtett, láthatatlan testületek kialakulása), témák kölcsönhatása (az ismeretek strukturájának valamennyi aspektusa, és ennek kifejeződése a szakrendszerekben és a tézauruszokban), dokumentumok és személyek kölcsönhatása (a használt dokumentum korának relációja), témák és személyek közötti kölcsönhatás (a szakértelem eloszlása, elterjedése), a kódolási elvek és alkalmazásuk egyes témák esetében stb.

A különböző tételek vagy a változók közötti funkcionális relációk megállapítása csupán az első lépés a tudomány megteremtése irányában. A továbbiakban megfelelő elméletet kell kidolgozni: viszonylag egyszerű összefüggések minimális sorozatát meghatározni, hogy azután ezeknek az egyszerű összefüggéseknek segítségével komplexebb elveket lehessen kidolgozni, és speciális esetekre alkalmazni őket.

A vizsgálódások típusai

Kutatásra alkalmas problémák lehetnek a visszakeresési eljárások, vagy a használók és a kommunikációs csatornák közötti kölcsönhatások.

A vizsgálódásoknak három tágabb típusa különböztethető meg a gyakorlattal kapcsolatosan; az első: a gyakorlat szolgáltatásokat igyekszik nyújtani, és ehhez megteremti a maga szervezetét. Esetünkben ezek a szervezetek a könyvtárak és a különféle tájékoztató szolgálatok. Munkájuk során szakmai, gyakorlati problémák merülnek fel, ezeknek megoldásához vizsgálatokra, kutatásokra van szükség, amelyek lehetővé teszik a megfelelő döntéseket. Ilyenek pl. a tájékoztató rendszer elemzése és meg-

tervezése meghatározott társadalmi igények kielégítése érdekében. Másodszor valamely rendszeren belül számos speciális probléma merül fel, amelyek technikai kutatómunkát tesznek szükségessé, pl. az indexelő nyelv megválasztása. Harmadszor a gyakorlati és technikai problémákban való jártasság, és a róluk való elmélkedés olyan általános érvényű problémákhoz vezethetnek, amelyek szisztematikus vizsgálatot kívánnak.

Ami a metodológiát illeti, a könyvtár- és tájékoztatástudománynak aránylag kevés a "saját" módszere, kialakult ugyan a történeti bibliográfia, a paleográfia, gyorsan fejlődik a "bibliometria", a tájékoztatási folyamatok kiértékelése (relevanciaszámítások) stb., többnyire mégis más tudományágak, különösen a szociológia, a pszichológia, a közgazdaságtudomány, a nyelvészet, a történettudomány, a statisztika, a rendszerelmélet, az operációkutatás és a futurologia módszereit is segítségül kell hívni. A hallgatókat meg kell tanítani annak felismerésére, hogy melyik téma milyen módszert kíván, hogy melyik közülük az, amelyet saját maguk is képesek alkalmazni, és melyik az, amelyhez az illető szakterület szakértőjét kell bevonni a munkába.

A vizsgálódások módja sokféle lehet: leírás, éspedig kvalitatív (összehasonlítás, osztályozás), vagy kvantitatív (mérés, értékelés), vagy komplex rendszerek elemzése; korrelációs, oksági analízis, éspedig felmérés vagy/és kísérlet; elméletalkotás; komplex rendszerek modelljeinek kidolgozása. Valamennyi értékes és hasznos, mégis arra kell törekedni, hogy a tudomány túllépjen az egyszerű deskripción, és oksági összefüggéseket tárjon fel, megteremtve ezzel az elméleti értelmezéshez nélkülözhetetlen alapokat.

A tájékoztatási dolgozók képzése Japánban

František HAVELKA

A szerző Výchova informačních pracovníků v Japonsku c. cikkét (Technická knihovna, 1976. 2.no. 42-50.p.) TARR Lászlóné tömörítette.

A "tájékoztatási dolgozó" fogalom Japánban nemcsak a könyvtárosokat és a tájékoztatás területén dolgozókat foglalja magába, hanem a rádió, a televízió, a könyvkiadás, a muzeumok a könyvkereskedelem dolgozóit is. Számunkra elsősorban a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek képzése érdekes, ezért a tanulmánynak az erre vonatkozó részét ismertetjük.

Japánban az önálló könyvtárosképzésnek aránylag régi hagyományai vannak. A képzés 1918-1922 között a tokiói egyetemen indult meg. 1921-ben a Nevelésügyi Minisztérium létrehozta az Önálló Könyvtárosképző Főiskolát. A Főiskola létrehozásáig a könyvtárosok képzése rövid tanfolyam keretén belül történt. Jelenleg a könyvtárosképzés körülbelül 100 négyéves, hároméves, kétéves felsőoktatási intézmény keretén belül folyik. A Könyvtárosképző Főiskolára és általában a többi felsőoktatási intézménybe a felvételt érettségivel rendelkezők kérhetik. Az 1950. április 4-én